

Uuden sarjan esikoinen

PERTTI VIRTARANTA *Someron murrekirja*.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 309. Vammala 1973. 417 s.

Vajaa vuosi sitten vietettiin Somerolla kotiseutuaiheista pikkujoulujuhlaa julkistamalla »Someron murrekirja», jonka ensimmäiset kappaleet kiidätettiin tilaisuuteen uunituoreina Vammalan kirjapainosta. Läsnä oli kirjan tekijän prof. Pertti Virtarannan lisäksi koko joukko yleisöä: kirjan haastattelihoita, haastatelluistakin kaksi (kolme muuta elossa ollutta eivät sairauttaan pääseet tulemaan) sekä muita somerolaisia; vieraiden vastaanottajana oli tri Tapio Horila, kirjan mesenaatti.

Juhlittu teos aloittaa uuden sarjan »Kotiseudun murrekirjoja», jossa julkaistaan arkistojemme äänitteistä litteroituja kielennäytteitä suomen kielen eri pitäjänmurteista ja jonka tarkoituksena on palvella paitsi kielentutkijoita myös niitä laajoja piirejä, joille kotiseudun identiteetti on nykyisen maailmanmenon keskellä henkisen voiman tärkeimpiä lähteitä. Sarjaa toimittaa Suomalaisen Kir-

jallisuuden Seuran asettama toimituskunta: professorit Osmo Ikola, Terho Itkonen, Heikki Leskinen ja Pertti Virtaranta.

Murrekirjan teksteistä on valtaosa litteroitu Suomen kielen nauhoitearkiston äänitteistä, jotka Someron ja Somerniemien osalta ovat etupäässä vuoden 1960 satoa; vain vajaa viidennes on lähöisin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistosta (nauhoitettu 1953). Alustavassa työssä on tekijää tehokkaasti auttanut fil. kand. Annikka Saala. Tekstit on ryhmitetty sukunimien mukaiseen aakkosjärjestykseen, ja kunkin kertojan tekstinäytteiden alussa on lyhyt esittely kielenoppaan elämänvaiheista ja nauhoitustilanteesta. Kertojista, joita on kaikkiaan 17, on 1860-luvulla syntyneitä yksi, 1870-luvulla syntyneitä kuusi, 1880-luvulla syntyneitä kahdeksan ja 1890-luvulla syntyneitä kaksi. Murrenäytteiden määrä vaihtelee kertojittain melkoisesti: toisilta ei ole juttua paria enempää (esim. kirjan ensimmäiseltä kielenoppaalta on vain kertomus »Viinatehtaita hajoittamassa»), toisten puhetta on taas litteroituna jopa kymmeniä sivuja.

Tekstien otsikoista ilmenee, että tuskin on merkittävää aihepiiriä, joka haastattelijoiden ja haastateltujen kesken ei olisi tullut puheeksi. Kertomuksia on niin arjesta kuin pyhästä, ihmisten suruista ja varsinkin iloista, somerolaisista, vähän myös muunpitäjäläisistä, huomattavan paljon taioista, uskomuksista ja erikoisista tapauksista ja tietysti viinasta ja kylätappeluista. Osavasta otsikoinnista seuraavassa muutama näyte: »Näkymätön hihkuja», »Verä kupparin kurkku poikki», »Titanikin uppoaminen», »Aleksanteri I kulki Härkätieltä Turkuun», »Viinan käytöstä lääkkeenä ja muutenkin», »Uskelan kirkko vajosi maahan», »Pelästyneen vihtominen», »Visan tietäjä tuli vettä pitkin kirkkoon», »Pieni likantaariainen», »Sika syöksi tulta», »Päättön mies puhui», »Torpparit taksiin matkalla», »Heikki Ojansuu kävi haastattelemassa appiukkoa» (!).

Paitsi otsikointi kirjan luettavuutta lisää myös sen karkea transkriptio. Se tuntuu riittävän tarkalta kaikkiin sanastollisiin ja useimpiin syntaktisiin, jopa äänne- ja muoto-opillisiin tutkimuksiin, ja mikä tärkeää: maallikkokin saa siitä selvän. Kuvan täydentämiseksi Someron —Somerniemien murteesta olisi ehkä kuitenkin voinut laatia suppean valikoiman myös tarkempaan transkriptioasuun. Käipaamaan jää niin ikään tiettyjen merkien selitystä, ts. milloin teksteissä on käytetty pilkkua, pistettä, kolmea pistettä, ajatusviivaa, kahta ajatusviivaa jne.

Someron murrekirja sisältää muutakin arvokasta kuin varsinaisen tekstiosan. Kirjassa on 17-sivuinen esitys Someron murteen erikoisuuksista, nimenomaan seikoista, joissa Someron murre ei ole yhtenäinen. Tätä seuraavat sanahakemisto ja sisällysluettelo, joka poikkeaa tavanomaisesta sikäli, että se viittaa paitsi sivuille myös lähteille nauhanumeroja, jopa nauhurin kierroslaskimen lukemia myöten. Alkusanoina tekijä selvittelee Someron murteen tallennusta Lauri Kettusen äänityksistä (1927) viime vuosien nauhoituksiin asti ja tekee muutenkin selkoa kirjan syntyvaiheista. Kotiseudun ilmettä elävöittää myös onnistunut kuvitus.

Litteroituja suomenkielisiä tekstejä on äänitearkistoihimme viidentoista viime vuoden aikana kertyneestä valtavasta aineistosta julkaistu vain vähän. J. Juhani Kortosalmen »Vanha Kuusamo kertoo» ilmestyi tasan kymmenen vuotta sitten. Toinen kirjana ilmestynyt tekstikokoelma on Terho Itkosen koostama »Kuoreveden ja Keuruun murretta» (ilmestyi 1972). Suomen kielen nauhoitearkiston satoa sisältyy runsaasti niin ikään Pertti Virtarannan »Suomen kansa muistelee» -teokseen. Erityisesti lounaismurteiden tekstivalikoimia on julkaistu Sananjalan »Kansankielen näytteitä» -sarjassa aikakauskirjan viidennestä numerosta lähtien, näistä viimeksi Jussi Kallion ja Jorma Rakkolaisen mallikas »Kiskon murretta» (Sananjalka 15). Jo nämä julkaisut ovat antaneet esimakua siitä rikkaudesta, joka

arkistojemme murrenauhoitteisiin sisältyy. Asiasta vakuuttuu yhä enemmän luettuaan Someron murrekirjan. Turha on luetella niitä kielentutkimuksen aloja, joita kirja palvelee, ja niitä suoranaisia tutkimusaiheita, joihin tekstit tuon tuosta viittovat. Someron murrekirja osuu sikäläkin kohdalleen, että se on alueelta, josta ei murremonografiaa ole julkaistu: se täydentää sitä osin varsin aukkoista kuvaa, joka murteentutkijoilla on lounaisista siirtymämurteista.

Terho Itkonen kirjoitti »Kuoreveden ja Keuruun murretta» -kirjansa johdannossa: »Litterointien laajasuuntaiseen julkaisemiseen ei kuitenkaan ole vielä päästy. Hanke kaipaa yhä hauduttelua, ja nyt ilmestyvän pienen tekstivalikoiman yhte-

nä tarkoituksena on estää kekäleitä sen alta sammumasta.» Virtarannan jatko-hauduttelu tuotti tulosta kahdessa vuodessa: syntyi Someron murrekirja ja saman tien uusi sarja. Esikoisen syntyä edelsi toisaalta Somero-Seuran, Someron kunnan ja Marttayhdistyksen (somerolaisten etunenässä tri Tapio Horila) ja toisaalta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran yhteistoiminta. Periaatteessa samalta pohjalta voitaneen lähteä sarjan jatkoakin suunnittelemaan. Somerolaiset saivat kotiseutujuhlassaan ansiokkaan murrekirjan. On syytä toivottaa näin alkaneelle sarjalle onnea ja menestyksestä tulevaisuutta.

Pekka Lehtimäki